

**«Ανιχνεύοντας την πολιτισμική βία στα σχολικά εγχειρίδια
μέσα από το πρίσμα της Κριτικής Παιδαγωγικής της Ειρήνης.
Η περίπτωση του βιβλίου της Φυσικής Αγωγής
για τους μαθητές και τις μαθήτριες του Γυμνασίου»**

Βιργινία Αρβανιτίδου

Αντικείμενο της έρευνάς μου αποτέλεσε το σχολικό βιβλίο Φυσικής Αγωγής του Γυμνασίου, αναφορικά με τη διαχείριση της εθνικής ετερότητας, με δεδομένη αφενός την πολυπολιτισμικότητα του μαθητικού πληθυσμού της Ελλάδας (Δρεττάκης, 1999, Κάτσικας & Πολίτου, 1999) και αφετέρου την παραδοχή ότι τα σχολικά βιβλία αποτελούν πεδίο αποτύπωσης, επικύρωσης και αναπαραγωγής των σχέσεων εξουσίας καθώς δηλώνουν ιδιαίτερες κατασκευές της πραγματικότητας και συμβάλλουν στη συντήρηση των κοινωνικών ανισοτήτων (Apple, 2001, 2008), ενώ η επίδραση που ασκούν είναι μεγάλη διότι θεωρούνται εξουσιοδοτημένα, ακριβή και φορείς νομιμοποιημένης γνώσης (Apple, 1993, Καυάλης & Χαραλάμπους, 1995, Μπονίδης & Χοντολίδου, 1997, Κανταρτζή, 2003). Με εργαλεία αφενός την Κριτική Ανάλυση Λόγου (Fairclough, 1989, 1992/2002, 1993, 1995, 2001α, 2001β, 2003, Μπονίδης, 2004) και αφετέρου τη Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού (Kress & van Leeuwen, 1996, 2010), καθώς πρόκειται για ένα πολυτροπικό κείμενο, ανέλυσα τόσο τον λόγο όσο και το περικείμενο επιλεγμένων κειμένων, υπό το πρίσμα της Κριτικής Παιδαγωγικής της Ειρήνης (Galtung, 1969, 1975, 1985, 1990, 1996, 2008, Μπονίδης, 2009, 2013).

Μέσα από τις αναλύσεις μου κατέδειξα ότι η εθνική ταυτότητα κατασκευάζεται με βασικό επιχείρημα τη σωματική, πνευματική και ψυχική ανωτερότητά της, ενισχύεται από την καθαρότητα, την πολιτισμική υπεροχή και τη μοναδική συνεισφορά της στον σύγχρονο δυτικό πολιτισμό που της αποδίδονται και στοχεύει στην «υπογράμμιση της ξεχωριστής και ανεπανάληπτης, της μοναδικής ιστορίας του έθνους» (Λέκκας, 2001: 114).

Αντίθετα η αναφορά σε αθλητικές δραστηριότητες άλλων λαών είναι περιορισμένη και συχνά χρησιμοποιείται ως εφιαλτήριο ανάδειξης της ανωτερότητας των Ελλήνων.

Η πρακτική αυτή προάγει έναν εθνοκεντρικό λόγο και κατασκευάζει εθνοκεντρικά υποκείμενα που στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας σε περιόδους κρίσης, όπως η σημερινή, εγκυμονούν κινδύνους στοχοποίησης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, κυριάρχησης προκαταλήψεων και αντιλήψεων ρατσισμού και ξενοφοβίας, επιβολής διακρίσεων ακόμα και υιοθέτησης νεοφασιστικών ιδεολογιών και πρακτικών.

Με όρους Κριτικής Παιδαγωγικής της Ειρήνης, καταδεικνύεται ότι μέσα από τον λόγο των εξεταζόμενων κειμένων ασκείται πολιτισμική βία, η οποία φυσικοποιεί και νομιμοποιεί την ενδεχόμενη δομική και άμεση βία αναφορικά με την εθνική ετερότητα. Έτσι, το σχολείο «προκαλεί και αναπαράγει τη βία» (Althusser, 1983, Harber, 2008).

Καλά κρυμμένη πίσω από συνήθειες και κοινά αποδεκτές ιδέες, απόψεις, κοσμοθεωρίες, επιστημονικούς λόγους, θρησκευτικές πεποιθήσεις, στάσεις ζωής και πρακτικές η πολιτισμική βία δεν γίνεται αντιληπτή παρά μόνο μέσα από μια συνειδητή, κοπιώδη και διαρκή προσπάθεια κριτικής συνειδητοποίησης και χειραφέτησης, αναγκαία πρωτίστως στον χώρο της παιδείας που, όπως έχει επισημάνει P. Freire (1977), δεν είναι ποτέ ουδέτερη.

**«Πρακτικές παραγωγής και αναθεώρησης γραπτών μαθητικών κειμένων
ως κοινωνικοπολιτισμικής διαδικασίας:
έρευνα-δράση σε μαθητές και μαθήτριες Δημοτικού»**

Μέλλω-Αιμιλία Κέκια

Η έρευνα με τίτλο «Πρακτικές παραγωγής και αναθεώρησης γραπτών μαθητικών κειμένων ως κοινωνικοπολιτισμικής διαδικασίας» σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε το σχολικό έτος 2013-14 στο πλαίσιο της εκπόνησης της διδακτορικής μου διατριβής υπό την εποπτεία του Καθηγητή Γλωσσολογίας του ΤΕΠΑΕ-ΑΠΘ Σωφρόνη Χατζησαββίδη. Πρόκειται για μια ετήσια έρευνα-δράση η οποία πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με μία εκπαιδευτικό σε ένα τμήμα δημόσιου δημοτικού σχολείου της Δυτικής Θεσσαλονίκης, έχοντας ως στόχο την εισαγωγή, διαμόρφωση και αναστοχαστική αποτίμηση εναλλακτικών πρακτικών παραγωγής και αναθεώρησης του γραπτού λόγου των παιδιών με βάση την κοινωνικοπολιτισμική θεωρία του γραπτού λόγου/γραμματισμού (Englert et al 2006, Κωστούλη 2009, Wells 1999) και την πρόταση της συλλογικής επαναδιατύπωσης γραπτών μαθητικών κειμένων (Χατζησαββίδης 2011).

Εκλαμβάνοντας αφενός την παραγωγή γραπτού λόγου και τη συλλογική επαναδιατύπωσή του όχι απλώς ως νοητική αλλά ως κοινωνικοπολιτισμική διαδικασία και πρακτική γραμματισμού (Τεντολούρης 2014) και αφετέρου τη σχολική τάξη ως κοινότητα πρακτικής και μάθησης, κύριο αντικείμενο διερεύνησης της παρούσας μελέτης αποτελούν οι διαδικασίες μέσω των οποίων συνδιαμορφώθηκε από τη δασκάλα και τα παιδιά το κοινωνικό και διεπιδραστικό συγκείμενο (context) της σχολικής τάξης κατά τη διαδοχική ανάπτυξη των γεγονότων και των πρακτικών γραπτού λόγου (writing events and practices) στις τρεις κύριες φάσεις της ερευνητικής παρέμβασης (Οκτώβριος 2013, Ιανουάριος 2014 και Απρίλιος 2014). Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη μικροεθνογραφική ανάλυση των ακολουθιών των γλωσσικών (δια)δράσεων και των πλαισίων συμμετοχής (participation frameworks) που συγκρότησαν την πρακτική της συλλογικής επαναδιατύπωσης των γραπτών κειμένων των παιδιών (whole-class revision practice), ούτως ώστε να ανιχνευθούν οι ευκαιρίες που τα μέλη της κοινότητας της τάξης συνδιαμόρφωσαν για τη μάθησή της ως συνεχούς διαδικασίας διαλογικού στοχασμού επάνω στα γραπτά τους κείμενα με στόχο την αλλαγή και βελτίωσή τους.

Τα ευρήματα από την ανάλυση λόγου της σχολικής τάξης (Bloome et al 2005, Κωστούλη 2009), τις σημειώσεις πεδίου της ερευνήτριας, τις συνεντεύξεις με τη δασκάλα και τα παιδιά στην αρχή και στο τέλος της ερευνητικής παρέμβασης και τα αναστοχαστικά σχόλια παιδιών, δασκάλας και ερευνήτριας αναδεικνύουν συνεχείς μετακινήσεις και αλλαγές στις λειτουργίες και τους ρόλους συμμετοχής των πρωταγωνιστών της σχολικής τάξης στη μάθηση της παραγωγής και επαναδιατύπωσης του γραπτού λόγου ως κοινωνικοπολιτισμικής πρακτικής, οι οποίες συνδέονται με αλλαγές στις γνώσεις, τις στάσεις και τις ταυτότητές τους συνολικά ως συγγραφέων.

Ταυτόχρονα, τα ευρήματα αναδεικνύουν τον πολυσύνθετο χαρακτήρα της εκπαιδευτικής πράξης και φέρνουν στην επιφάνεια μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων σχετικών με τις υπό εξέταση κειμενικές πρακτικές και τις σχέσεις που αυτές διαμορφώνουν μεταξύ των κειμένων, των υποκειμένων και της κοινωνίας για περαιτέρω έρευνα και ανάλυση.

«Πρακτικές επικοινωνίας και ενδυνάμωσης ταυτότητας γονέων νηπιαγωγείου»

Εύη Κομπιάδου

Η σημερινή συμμετοχή μου στην στρογγυλή τράπεζα γίνεται πάνω σε μία θεματική που αναδεικνύεται στο πλαίσιο της εκπόνησης της διδακτορικής μου διατριβής, υπό την εποπτεία της κ. Τσοκαλίδου, με θέμα «Κείμενα ταυτότητας και ερευνητικές τους προσεγγίσεις στο νηπιαγωγείο».

Σε μία πιλοτική διερεύνηση των αναγκών γονέων νηπιαγωγείου καταγράφηκε το προφίλ των γονέων, των διαδρομών του βίου τους, των ενδιαφερόντων και μελλοντικών τους σχεδίων. Αυτό αποτέλεσε ένα πρώτο στάδιο καταγραφής ενώ παράλληλα ανέδειξε και τις ανάγκες εφαρμογής πρακτικών επικοινωνίας και ενδυνάμωσης ταυτότητας. Ο σχεδιασμός της παρέμβασης βασίστηκε στη χρήση θεατροπαιδαγωγικών, διαδραστικών τεχνικών και πρακτικών ενίσχυσης της ομάδας, διαπραγμάτευσης με πολυτροπικά κείμενα και καταγραφής κειμένων σε μια προσπάθεια διερεύνησης και καταγραφής των ταυτοτικών διεργασιών.

Ταυτοτικά στοιχεία καταγράφονται όταν οι συνθήκες είναι κατάλληλες, πιο εύκολα και αβίαστα μέσω της θεατροπαιδαγωγικής, ώστε οι υποκειμενικότητες των ανθρώπων εκφράζονται, αλληλεπιδρούν και κατανοούνται (Λενακάκης, 2012). Η αναδρομική διερεύνηση της ταυτότητας αναδεικνύει την ανάγκη προβολής της σημερινής, στο τι και το πώς, στο γιατί της ιστορίας των ανθρώπων μέσω προφορικών ή γραπτών μαρτυριών (Τσιώλης, 2013) και τη διαλεκτική ενότητα ανάμεσα στην ατομική και την κοινωνική ιστορία, μια αλληλεξάρτηση ανάμεσα στο ατομικό και το κοινωνικό με σημαντικούς θεσμούς κοινωνικές ομάδες, με εξέχουσα θέση την οικογένεια (Πανταζής 2004, Rosenthal 2013). Το γνήσιο εκπαιδευτικό και ερευνητικό ενδιαφέρον που αναδεικνύει την προσωπικότητα και τον πολιτισμικό πλούτο του κάθε μέλους της σχολικής κοινότητας και ρίχνει φως στο προσωπικό βίωμα μπορεί να αποτελέσει κινητήριο δύναμη ιδιαίτερα για όσους/ες νιώθουν πως η κουλτούρα, η ταυτότητά και παρελθόν τους δεν έχει θέση στο σχολικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο (Τσοκαλίδου, 2012, Cummins & Early, 2011, Σκούρτου, 2011, Κούρτη-Καζούλη & Τζανετοπούλου, 2009).

Η εμπλοκή των γονέων στο εκπαιδευτικό πλαίσιο αποτελεί μια κοινωνική πράξη και η μεταφορά του κοινωνικού και πολιτισμικού τους κεφαλαίου ως μια «κοινωνική ενέργεια» (Bourdieu, 2004) είναι πολύ σημαντική τόσο για τους/τις ίδιους/ες όσο και για το σύνολο της σχολικής κοινότητας.

Οι πρακτικές της παρέμβασης βοήθησαν στη δημιουργία συνθηκών αλληλεπίδρασης, ανέδειξαν τις σταδιακές αλλαγές και την όλο και πιο ενεργή συμμετοχή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θεωρώντας ότι κανένα κείμενο δεν παράγεται σε «πολιτισμικό κενό» αυτές οι καταγραφές αποτελούν μια ουσιαστική προσέγγιση σε θέματα ταυτοτήτων και έχουν άμεση σχέση με τη διαπραγμάτευση των ταυτοτικών διεργασιών. Η αλληλεπίδραση και η πρωτοτυπία στην διαπραγμάτευση αποτέλεσε κινητήριο δύναμη και η αξιολόγηση και ανατροφοδότηση από τους ίδιους τους γονείς κατέστησε την εν λόγω πιλοτική εφαρμογή δυναμικό ερευνητικό εργαλείο.

"Η διαπολιτισμική μουσική εκπαίδευση ως μέσω κοινωνικοποίησης στο σύγχρονο πολυπολιτισμικό σχολείο"

Ζωή Κωνσταντινίδου

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση καλλιεργεί ένα κλίμα γενικής παιδείας και αξιοποιεί τους διάφορους πολιτισμούς, με στόχο όχι μόνο την αποδοχή και το σεβασμό του διαφορετικού, αλλά επίσης, την αναγνώριση της πολιτισμικής ταυτότητας του άλλου, μέσα από μια καθημερινή προσπάθεια διαλόγου, κατανόησης και συνεργασίας. Η μουσική θεωρείται το ιδανικό μέσο για τη διαπολιτισμική επικοινωνία και μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη σύνδεση ανθρώπων οι οποίοι είναι πιθανό να μην έχουν άλλη ευκαιρία σύνδεσης. Διαμορφώνει την προσωπική και συλλογική εμπειρία με ιδιαίτερο τρόπο, αφού έχει την ικανότητα να εμπεριέχει και να διακινεί μια μεγάλη έκταση συναισθηματικών αποχρώσεων, ενώ ταυτόχρονα έχει και κοινωνική διάσταση, ενσωματώνοντας και μεταβιβάζοντας τα βιώματα της κοινωνικής ζωής κάθε πολιτισμικής ενότητας και λειτουργεί ως άτυπη συμπεριφορά αλλά ενώ ταυτόχρονα συντελεί στην ταύτιση του εαυτού-της κοινωνικής μονάδας-με μια συγκεκριμένη κοινότητα. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 65 μαθητές/τριες πρώτης δημοτικού (αγόρια N=39 και κορίτσια N=26) οι οποίοι/ες παρακολούθησαν ένα πρόγραμμα διαπολιτισμικής μουσικής εκπαίδευσης 8 εβδομάδων. Ο μέσος όρος ηλικίας των μαθητών ήταν τα 5.9 έτη. Κοινωνιόγραμμα πραγματοποιήθηκε πριν και μετά την παρέμβαση. Από τα αποτελέσματα φάνηκε πως στις ομάδες παρέμβασης οι κοινωνικές σχέσεις παρουσίασαν αλλαγές, σημειώνοντας αύξηση στις επιλογές αποδοχής και μείωση στις επιλογές απόρριψης, ενώ αντίθετα στην ομάδα ελέγχου δεν υπήρξαν στατιστικά σημαντικές αλλαγές.

Γλωσσοδιδασκτική και επιστημολογία: από τη γλωσσοδιδασκτική πρόοδο και εξέλιξη στη γλωσσοδιδασκτική αναστοχαστικότητα

Φίλιππος Τεντολούρης

Στο παρόν στρογγυλό τραπέζι, αφιερωμένο στη μνήμη του φίλου Σωφρόνη Χατζησαββίδη, παρουσιάζω την προσπάθειά μας για μια επιστημολογική εξέταση της γλωσσοδιδασκτικής, όπως αποτυπώνεται στο κοινό μας βιβλίο*.

Αναμφίβολα, οι ενδιαφερόμενοι/ες για τη γλωσσοδιδασκτική έρχονται σε επαφή με μια πληθώρα σύγχρονων μεθόδων και των ταξινομήσεών τους σε ευρύτερες προσεγγίσεις. Συχνά οι προσεγγίσεις αυτές θεωρούνται ότι βρίσκονται σε μία κατάσταση διαδοχής και προόδου/εξέλιξης, π.χ. η μετάβαση από την επικοινωνιακή προσέγγιση (communicative approach) στη διδασκτική του γραμματισμού (literacy education) και στη συνέχεια στους πολυγραμματισμούς (multiliteracies) και τον κριτικό γραμματισμό (critical literacy).

Αν και οι ταξινομίες αυτές προβάλλουν μία αντικειμενική/ρεαλιστική περιγραφή που αντιτίθεται τόσο στην πρακτική γλωσσοδιδασκτική αντίληψη και εμπειρία όσο και στην αντίστοιχη υποκειμενική/ιδεαλιστική που αδυνατεί να θεμελιώσει κριτήρια γλωσσοδιδασκτικής ορθότητας, την ίδια στιγμή διέπονται από μία επιστημολογική φυσικοποίηση (naturalization) για το τι συνιστά γλωσσοδιδασκτική πρόοδος.

Αντίθετα, σύμφωνα με την δική μας αντίληψη, οι σύγχρονες γλωσσοδιδασκτικές προσεγγίσεις προωθούν όλες – μέσα από διαφορετικές εκδοχές – τη λειτουργική (functional) περιγραφή της γλωσσικής χρήσης (discourse) εστιάζοντας όμως σε διαφορετικές γλωσσοδιδασκτικές διαστάσεις, π.χ. τη γραφή στο ακαδημαϊκό πλαίσιο ή τη διδασκαλία μίας γλώσσας ως δεύτερης/ξένης. Άρα, αν και κάποιου είδους πρόοδος μπορεί να φανεί εντός της κάθε προσέγγισης, δεν είναι δυνατή η σύγκρισή τους.

Ούτε όμως μπορεί να υποστηριχτεί ότι η μετατόπιση από τις δομιστικές στις λειτουργικές προσεγγίσεις (στα τέλη κυρίως του '60) σηματοδοτεί μία αίσθηση προόδου/εξέλιξης, καθώς

αυτή δεν έγινε αποκλειστικά στη βάση ακαδημαϊκών συζητήσεων-επιχειρημάτων-συμφωνιών ή στη βάση κάποιων χωροχρονικά αποπλαισιωμένων γλωσσοδιδασκτικών συγκρίσεων, π.χ. μέσω πειραματικών εφαρμογών. Αντίθετα, ήταν οι ειδικές κοινωνικές συνθήκες (π.χ. η ανάγκη για επικοινωνιακά αποτελεσματική μάθηση της γλώσσας κυρίως μετά το '60 λόγω της μαζικής μετανάστευσης) που έδωσαν κυρίως ώθηση στις λειτουργικές προσεγγίσεις.

Τέλος, η αντίληψή μας απο-νομιμοποιεί τη λειτουργία των εκπαιδευτικών ως διεκπεραιωτών/τριών διδακτικών πρακτικών που συγκροτούνται εντός σχέσεων εξουσίας μεταξύ του πολιτικού, σχολικού και ακαδημαϊκού πεδίου βάσει υποτιθέμενων γλωσσοδιδασκτικών «αληθειών». Αυτό που νομιμοποιεί είναι η γλωσσοδιδασκτική αναστοχαστικότητα (language teaching reflexivity) των εκπαιδευτικών που με θεσμική ανεξαρτησία θα μπορούν με συγκεκριμένα κριτήρια (επιστημονικά, ιδεολογικά, πραγματιστικά) να επιλέγουν το λειτουργικό γλωσσοδιδασκτικό σχήμα ανάλογα με τις εκάστοτε διδακτικές συνθήκες. Άρα, σε τελική ανάλυση αίρεται η εξής αντίφαση: ένα γλωσσοδιδασκτικό σχήμα με έξωθεν επιβολή να χειραγωγεί τους/τις εκπαιδευτικούς και ταυτόχρονα να προσπαθεί να χειραφετήσει τους/τις υποτιθέμενα χειραγωγημένους/ες, τους/τις μαθητές/τριες.

* Τεντολούρης, Φ. και Σ. Χατζησαββίδης (2014) *Διδασκαλία της γλώσσας: Ιστορία-Επιστημολογία-Αναστοχαστικότητα*, Αθήνα: Νεφέλη Περίληψη

«Ελληνο-ισπανική κοινότητα: η διατήρηση της ισπανικής γλώσσας στις μεικτές οικογένειες»

Αναστασία-Όλγα Τζηρίδη

Ο σκοπός της διπλωματικήςεργασίας ήταν η μελέτη της γλωσσικής διατήρησης της ισπανικής γλώσσας στα πλαίσια των ελληνο-ισπανικών οικογενειών. Συγκεκριμένα, τέθηκε ως στόχος να διερευνηθούν οι σκέψεις, οι αντιλήψεις και οι στάσεις των Ισπανών γονέων των ελληνο-ισπανικών οικογενειών, αναφορικά με τη γλώσσα τους και τη διγλωσσία, τη γλωσσική ικανότητα και τη χρήση των ισπανικών στην οικογένεια, καθώς επίσης και να εξεταστεί η εφαρμογή πρακτικών ενίσχυσης της ισπανικής γλώσσας από τους γονείς. Για τη μελέτη των παραπάνω ζητημάτων, διενεργήθηκε ποιοτική έρευνα, χρησιμοποιώντας ως εργαλείο της ημι-δομημένες συνεντεύξεις και έχοντας ως δείγμα επτά ελληνο-ισπανικές οικογένειες από την περιοχή της Θεσσαλονίκης. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις υποβλήθηκαν σε θεματική ανάλυση περιεχομένου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι γονείς είναι θετικοί απέναντι στη διγλωσσία και υπερασπίζονται τη γλωσσική διατήρηση. Τα ισπανικά έχουν ιδιαίτερη συναισθηματική και χρηστική αξία για τους Ισπανούς γονείς, αλλά και αξιόλογη θέση στο ελληνικό περιβάλλον. Ωστόσο, στα πλαίσια του σπιτιού οι περισσότεροι χρησιμοποιούν τα ελληνικά ως κύρια γλώσσα, ενώ τα ισπανικά χρησιμοποιούνται συνήθως, όχι όμως πάντα, μεταξύ των παιδιών και του Ισπανού γονέα. Με στόχο την ενίσχυση της ισπανικής γλώσσας, εφαρμόζονται ορισμένες πρακτικές στα πλαίσια της οικογένειάς τους, όπως επισκέψεις στην Ισπανία, επαφές με ισπανόφωνους συγγενείς και φίλους, ανάγνωση ισπανικών βιβλίων και παραμυθιών, κ.α. Αποτέλεσμα των πρακτικών είναι αυτή τη στιγμή να παρατηρείται μια σχετική διατήρηση της γλώσσας, κυρίως στις οικογένειες με ενήλικα παιδιά, τα οποία κατέχουν την ισπανική σε επίπεδο σχεδόν ίδιο με την ελληνική. Παρόλα αυτά, σε συνολικό επίπεδο, διαπιστώνεται μια τάση γλωσσικής μετατόπισης προς τα ελληνικά, παρά την επιθυμία των γονέων για διατήρηση της ισπανικής γλώσσας, καθώς οι πρακτικές και οι προσπάθειες ενίσχυσης της τελευταίας εξασθενούν με το πέρασμα των χρόνων.